

ds. Joep Dubbink

Exodus 30:11-16 – Marcus 12:38-13:2

Gemeente van onze Heer,

Het gaat vanmorgen over geld en geloof, en dat is een lastige combinatie. Je voelt meestal de bui al hangen, en je vraagt je angstig af: ‘Gaaf me dit geld kosten, deze preek?’ Dat valt mee, maar als het goed is sleur ik jullie (en mezelf) wel op een ander terrein buiten onze *comfort zone*.

Tegenover geld hebben wij die dubbele houding, dat we niet graag bekend willen staan als geldbelust of inhalig, maar dat we tegelijk óók niet zo onthecht zijn als we wel zouden willen. Dat ene couplet uit het lied ‘Neem mijn leven, laat het Heer’, dat vinden we doorgaans *over de top*. Het staat ook weer in ons nieuwste liedboek, ik kan het niet met droge ogen laten zingen:

‘Neem mijn zilver en mijn goud
dat ik niets daarvan behoud...’ (NLB 912: 4)

want dat maken we niet waar. Als ik u dat laat zingen dwing ik u om onoprecht te zijn, óf niet mee te zingen, en dat geldt ook voor mezelf. Zó los van het aardse slijk zijn we nou ook weer niet. Maar die weduwe met haar muntjes doet dat dus wel...

* * *

Ik houd het nog even spannend, want eerst dat gedeelte uit Exodus. Een vervreemdend stukje. Het gaat om een gave die te maken heeft met de volkstelling, en er wordt gesproken van een ‘losgeld ... om te betalen voor je leven’, ‘om te voorkomen dat je door een plaag getroffen wordt’. Wat is daar aan de hand?

Volkstelling, tellen van mensen, is een bedenkelijke zaak. Toch doen wij het bij het leven. We tellen woningzoekenden, we tellen asielzoekers in Ter Apel, en de instroom in het algemeen. We tellen daklozen, we tellen miljonairs, we tellen mensen die lijden aan een bepaalde ziekte, we tellen slachtoffers in de talloze oorlogen. Zelfs in de kerk kunnen we er niet buiten, er wordt momenteel druk geteld hoeveel kerstgroeten en hoeveel kerstattenties er nodig zijn. Hoe zou het anders kunnen? Maar tegelijk: als je mensen *telt*, verlies je voor je het weet het zicht op wie ze zijn. Je ziet er geen gezicht meer bij, geen naam, en dat kan eigenlijk niet. Het bekendste voorbeeld uit de bijbel is de volkstelling bij Jezus’ geboorte, waar de macht van de keizer blijkt uit zijn opdracht om mensen te tellen. Dat tellen doen machthebbers maar om twee redenen: uitrekenen hoeveel belasting je kunt innen, en hoeveel soldaten je kunt oproepen. Heeft allebei met macht te maken. Een donkere achtergrond waartegen Jezus, de koning in de kribbe, geboren wordt.

Mensen tellen, dat komt eigenlijk alleen aan God toe. Mag het dan helemaal niet? Nee, dat ook weer niet, maar je moet een losgeld betalen, je moet het afkopen. Daar zit vast iets van antieke magie achter, maar ik denk dat we dit nog wel kunnen pakken. Een zoenoffer, om je te laten realiseren dat je iets doet wat onvermijdelijk is, maar wel in een verkeerde richting wijst.

Nu kun je ook begrijpen waarom er dan vervolgens staat: ‘Rijken dragen als losprijs voor hun leven niet meer af dan een halve sjekel, armen niet minder.’ Dat voelt oneerlijk, je zou verwachten dat de rijke meer moet betalen en dat *moet* ook over het algemeen in de wet van Mozes, heffingen zijn

doorgaans procentueel, tienden bijvoorbeeld. Maar *deze* heffing is een bijzondere. Juist omdat 'ie verbonden is met het tellen van mensen, moet dat voor iedereen gelijk zijn, *want elk mens telt voor één, elk mens is een mens, ongeacht wie 'ie is, rijk of arm*. De rijke heeft misschien voor zijn leven wel een klein kapitaal over maar dat moet *hier* nu net niet. En de arme moet het toch maar opbrengen, *om zijn eigenwaarde*: mensen zijn niet berekenbaar. Je 'bent' niet 2x modaal, of onder of boven de Balkenende-norm, dat is een getal!

Aan rekenen valt intussen niet te ontkomen. De zorgkosten stijgen, we willen veel en we kunnen niet alles, dat moeten we erkennen. Eigenlijk snapt iedereen dat wel: mijn moeder kreeg op haar 92^e nog kuren van € 10.000 per keer. Maar als dat 10 miljoen per keer wordt, dan snapt iedereen dat het niet meer kan. We zijn het in Nederland wel ongeveer eens over wat een gezond extra levensjaar mag kosten, en je verstand weet dat je daar niet omheen kunt, dat soort tenenkrommende berekeningen. Maar in elk geval is nodig, dat we ons de huiver realiseren die bij dit soort berekeningen hoort, en beseffen wat we aan het doen zijn. Dat is wel het minste.

Waar het geld heen gaat? Naar de godsdienst, naar de liturgie, naar de *Ontmoetingstent*. Dat is de plek die bedoeld is voor de ontmoeting van God en mensen. Dat is blijkbaar noodzakelijk, om het leven een beetje leefbaar te houden.

* * *

In het evangelie gaat het nou precies om die plek, die ontmoetingsplek van God en mensen. Dáár is dat de tempel, en daar spelen drie kleine scènes, een drieluik: de woorden van Jezus over de Schriftgeleerden, de muntjes van de weduwe, en de bewonderende woorden van Jezus' leerlingen over de tempel. Het gaat dus steeds over de godsdienst zoals die draait: over Schriftgeleerden, over de collecte in de tempel, en over de tempel zelf. Nu weten we, dat Jezus heel kritisch tegenover het godsdienstig bedrijf staat. Denk aan die scène waarbij hij de tafeltjes van de geldwisselaars omver gooit, en de duivenverkopers het tempelplein afjaagt (Marcus 11:15-19) – vorige hoofdstuk, hebben we overgeslagen. Jezus staat duidelijk in de traditie van de profeten.

Maar nou is er een gevaar, namelijk, dat we Jezus gaan zien als een moderne criticus van godsdienst en tempel. Om het modern te zeggen: als iemand die óók last heeft van religiestress, die aversie tegen religie die tegenwoordig zo in is onder de culturele elite. Maar dat is te makkelijk. Als je kritiek hebt op de kerk, terecht of onterecht, kun je niet zomaar stellen dat je Jezus aan je kant hebt: 'Jezus was toch ook zo tegen de georganiseerde godsdienst? Het gaat toch maar om naastenliefde?' Ja, kritiek op de gevestigde godsdienst, maar niet om die af te schaffen! Jezus probeert de tempel te reinigen opdat ze opnieuw 'een huis van gebed' wordt, geen commerciële onderneming. Hij wil de tempel zuiveren, om haar beter tot haar doel te laten komen: ontmoeting van God en mensen.

Als we naar die drie kleine scènes kijken, dan zien we steeds hetzelfde. Jezus kritiseert de religieuze functionarissen, die onder het mom van vroomheid genieten van hun status en hun mooie gewaden, en voor de schijn langdurig bidden – je snapt waarom ik straks kort zal bidden... – en die intussen 'de huizen van de weduwen opeten', dus profiteren in plaats van te helpen. Jezus valt ze scherp aan, niet wat het werk van die Schriftgeleerden betreft, maar om hun gebrek aan integriteit. Matteüs schrijft het nog duidelijker: 'Houd je aan alles wat ze jullie zeggen en handel daarnaar; maar handel niet naar hun daden, want ze doen zelf niet wat ze jullie voorhouden' (Mat. 23:2). Hypocrisie dus. Dat is iets wat we ons als voorgangers hebben aan te trekken.

Wanneer de leerlingen bewonderend over de tempel zeggen 'Wat een stenen, wat een gebouwen!' dan laat Jezus woorden van doem over die tempel klinken. Ernstig, maar niet met leedvermaak. Hier is het de evangelist Lucas die het aanvult, en vertelt dat Jezus *weende* over Jeruzalem, omdat hij weet, voorvoelt, hoe het met die trotse stad en die fraaie tempel zal gaan (Lucas 19:41). Dus in de

zijpanelen van dit drieluik heeft Jezus kritiek op de feitelijke werking van godsdienst – de functionarissen zijn hypocriet, de stenen stralen een onterecht gevoel uit van ‘wie doet ons wat’ – maar die kritiek klinkt *met het oog op* de godsdienst: die moet weer tot z’n recht komen, echt zijn, góed zijn.

In het middenpaneel is geen sprake van trots of hypocrisie. Daar vinden we de hoofdpersoon, een weduwe die haar laatste centjes in de collectebus doet. ‘Zij heeft er het meest ingedaan’, zegt Jezus, met voorbijgaan aan royale gevers.

Zij betaalt zoals in Exodus haar deel, maar voor haar is dat veel meer. *Naar rato* heeft deze vrouw veel meer gegeven dan die rijken die van hun rijkdom best een heleboel konden missen. Dat is de eenvoudige uitleg die je zelf ook wel had bedacht.

Maar ik ben nog niet klaar met dit verhaal, ik blijf met een vraag zitten. *Moet* zij eigenlijk wel wat in die collecte gooien?! Ik heb de neiging tegen haar te zeggen: ‘Hou je geld toch, mens, je hebt het hard nodig! Je God eist heus niet van je dat je droog brood eet of honger lijdt. Daar doe je God geen plezier mee.’

Ik heb eerlijk wel eens iemand, een vrouw met een groot hart voor de kerk maar financieel in de problemen, aangeraden haar kerkbalans-bijdrage flink te verlagen. En zonder gewetenswroeging!

En toch: *Jezus* doet dat niet. Hij zegt niets in die richting – en keurt het dus blijkbaar goed, wat zij doet. Zoals hij een hoofdstuk of twee later ook de vrouw een compliment geeft, die hem met kostbare olie zalft, *tegen* de discipelen in die vonden dat ze dat geld beter aan de armen had kunnen geven.

En ineens zie ik die twee vrouwen tegenover elkaar, die allebei smijten met geld: de één met veel, dat beter besteed had kunnen worden; de ander met weinig dat ze niet kan missen. En als ik nu goed nadenk, is er nog minstens één ander in de bijbel, ook een vrouw. De vrouw waar de profeet Elia op bezoek komt, die haar ongegeneerd om brood vraagt terwijl zij bezig is haar laatste maal te bereiden voor zichzelf en haar zoon, want dan is alles op. Dan vraagt de profeet toch gewoon eerst om eten. Wanneer ze dat dan doet, een daad van vertrouwen, dan raken meel en olie nooit meer op.

Drie vrouwen, dat is geen toeval meer. Langzamerhand wordt het beeld mij duidelijk. Bij die vrouwen is een omgang met geld en goed te vinden, die een richting wijst: niet van oppotten maar van vertrouwen, niet van zuinigheid maar van het liefdevolle gebaar, niet van krampachtigheid maar van beschikbaarheid. En dat kan om geld gaan, maar evengoed om iets anders wat je te geven hebt: tijd bijvoorbeeld, of aandacht, ook schaarse goederen! En Jezus zet dat tegen de mannen – de Schriftgeleerden die mooi weer spelen en intussen weduwen verdrücken. En tegenover de prachtige stenen van de tempel.

Nogmaals: er is niks tegen die tempel op zich! Daarom doet de weduwe met haar twee muntjes ook het goede. Ze vertrouwt haar levensonderhoud aan God toe. ‘Levensonderhoud’, daar staat een woord dat zowel je bezit, je vermogen kan betekenen, als ook gewoon *je leven*. Ze geeft als het ware zichzelf.

Jacques de Bie, ca. 1600

En Jezus keurt dat niet af. Hij gaat niet zomaar mee met onze verlichte gedachte, dat godsdienst niet werkelijk nodig is, dat het een keuze is, een luxe die je je kunt veroorloven als je andere levensbehoefte vervuld zijn. En wij moeten oppassen, om het evangelie te veel in onze richting te buigen. Eén stapje verder, en we maken met onze 'verlichte' gedachten deze weduwe zelfs belachelijk als een vrome kwezel, die zo stom is haar laatste centen aan de tempel te geven.

Het dwarse van dit verhaal, ook naar mijzelf en mijn eigen kerkelijke insteek, wordt zo hopelijk duidelijk: de arme wordt naar voren gehaald, daar zullen we wel mee instemmen (al is het in de praktijk nog niet makkelijk). Maar tegelijk wordt ons waardepatroon wel door elkaar geschud. Zeker, liefde tot God en de naaste is veel meer dan brandoffers en slachtoffers. Maar dan wel *tot God en de naaste*. Het evangelie gaat niet mee in een zó totale secularisatie als wij die hebben doorgevoerd in onze samenleving. Kritiek op godsdienst, kerk, tempel, profetische kritiek, is hard nodig. Maar tegelijk veronderstelt die kritiek wel, *dat* er een tempel, een synagoge, een kerk, een moskee *is*. Waar zou je anders een verhaal moeten horen dat ons optilt uit onze bubbel, dat ons woorden geeft voor ons diepste vertrouwen, dat ons een God voorhoudt die ons opdraagt recht te doen en elkaar lief te hebben? Waar zou anders een plek zijn, om op het scherpst van de snede over deze dingen te discussiëren?

Maar waar anders zou een plek zijn, om dat kennelijk zinloze te doen: gebed, lofzang, je tijd, je geld, je adem offeren, om God te ontmoeten, om je leven een grond te geven?

We hebben dringend heroriëntatie nodig. We hebben dringend een Ontmoetingstent nodig, om elkaar te zien, en niet als nummer, als rijvulling, maar als mens, door God geroepen om mens-met-anderen te zijn.

Amen.